

Een universum verschoolen achter Bachs dertig variaties

KLASSIEK Bachs Goldbergvariaties duiken deze dagen in vele gedaanten op. „Dit werk weerspiegelt de eeuwigheid, dus ook het nu en ons.”

Door onze medewerker **Joost Galema**

In de *Goldbergvariaties* kan iedereen zichzelf terugvinden, zo lijkt het, en toch blijven ze altijd onmiskenbaar van Johann Sebastian Bach. Hij schreef het werk weliswaar voor klavecimbel, maar zijn onweerstaanbaarheid strekt zich uit tot alle musici. Afgelopen week boog Amsterdam Sinfonietta zich over het stuk, violiste Diamanda La Berge Dramm verwerkt delen in de kindervoorstelling *Vreemde Streken*, accordeonist Vincent van Amsterdam speelt het op een onlangs verschenen album en het Berlage Saxophone Quartet zet het zelfs letterlijk in een nieuw licht.

Allemaal voelen ze zich aangetrokken door de *Goldbergvariaties*, volgens overlevering geschreven om de slapeloze nachten van een graaf dragelijk te maken. Aan het begin staat een 'Aria', waarop de componist dertig variaties maakt, om na een muzikale tocht gelouderd terug te keren naar het vertrekpunt. Maar Bach zou Bach niet zijn als er achter deze stijloefening ook niet een heel universum schuilgaat dat ook een jonge generatie aanspreekt.

„Voor ons belichamen de *Goldbergvariaties* een reis door een mensenleven”, zegt componist Peter Vigh, lid van het Berlage Saxophone Quartet. „De Aria staat voor geboorte en dood. Je kan de Aria ook zien als een zoon die opkomt en ondergaat. In de variaties proef ik de vreugden en het verdriet van het bestaan. In de zeventiende hoor ik kinderen ravotten op het schoolplein. De eenentwintigste is een rouwstoet. Dit meesterwerk omvat alle dimensies van het leven. Daarom willen, moeten wij het spelen, want deze muziek weerspiegelt de eeuwigheid, dus ook het nu en ons. Die tocht van Aria tot Aria kan ons gemoed reinigen.”

Een waaiar aan stukken bewerkte Vigh inmiddels voor het Berlage Saxophone Quartet. „Wat betekent dat ik in de loop der jaren de nodige arrangeer-recepten be-

dacht, maar geen ervan leende zich voor de *Goldbergvariaties*. Die vroegen om een eigen aanpak. Ik noem dat maar de Bachparadox: hij bouwt de stukken op een star wiskundig fundament, maar binnen die dwingende structuur biedt hij ons een oneindige vrijheid. Bekijk de noten en we zien mathematische formules, beluister ze en we raken ontroerd. Dat is het mys-

terie van de *Goldbergvariaties*, en de mas- termind die erachter schuilgaat.”

In hun nieuwe voorstelling gebruiken de vier saxofonisten van het Berlage acht instrumenten om - via wisselingen - elke variatie haar eigen lading te geven. En lichtontwerper Jurjen Alkema en regisseur Ria Marks kleuren „die gevoelens en de gelaagdheid van de muziek” op het toneel bovendien nog visueel in.

Geometrisch figuur als houvast

Bachs *Goldbergvariaties* lopen ook als rode draad door de kindervoorstelling *Vreemde Streken*, die Trio Diamanda maakte voor theatergezelschap Orkaan. Violiste Diamanda La Berge Dramm voelde zich ertoe aangetrokken door de heldere lijnen. „Toen choreografe Bepie Blankert ons drieën vroeg hoe wij hierin onze karakters zagen, kwamen we allen uit bij een geometrisch figuur: cellist Marcus van den Munckhof koos het vierkant, altvioliste Yanna Pelsler de cirkel en ik de driehoek. Die patronen tekent zij op de vloer, daarlangs bewegen we en vinden ontmoetingen plaats. Te midden van de volkse en experimentele klanken bieden deze wiskundige variaties kinderen houvast, merk ik.”

Dat laatste geldt ook voor Dramm zelf. „Bij veel stukken die ik studeer, stel ik me meestal een dier voor, een wezen dat ik wil beteugelen, en dat tegelijk mij probeert te temmen. Maar de *Goldbergvariaties* onttrekken zich daaraan. Die vormen eerder een gebouw: gangen, kamers, ruimten, waarvan de muren me begren-

zen, maar die ik anderzijds zelf moet inrichten. Bach blijft ons musici immer bevragen. Hij is zoiets als een ouder voor een kind, of God voor een gelovige: ik moet me tot hem verhouden, ook wanneer ik hem niet in mijn bestaan wil.”

Na het beluisteren van de legendarische opnamen van pianist Glenn Gould waren de *Goldbergvariaties* voor de accordeonist Vincent van Amsterdam al vroeg een stip op de horizon. „Zoals velen begon ik met de beroemde Aria en groef mezelf daarna gestaag dieper de variaties in.” Onlangs bracht hij er een album van uit. „Het stuk geeft me een herfstig gevoel. Ik zie een adellijke dame voor me, die weemoedig terugblijkt op haar bestaan, die zich de gouden dagen van haar jeugd herinnert, maar voor wie alles vergankelijkheid ademt. Het is een universum, met grote leegten tussen de hemellichamen waar onze verbeeldingskracht kan en mag bloeien.”

Van Amsterdam las alles wat los en vast zat over de *Goldbergvariaties* en ging te rade bij andere accordeonisten, maar ook bij een pianist als Willem Brons om de muziek te doorgronden. „Bach werkt met tal van spanningsbogen: binnen de variaties zelf, over het gehele stuk, maar ook in groepjes van drie, en meer. De zestiende variatie is een keerpunt, dan krijgt het 'verhaal' een andere wending. En zo kent elk deeltje zijn eigen karakter. In de vijfentwintigste bereik je het diepste dal van verdriet, één variatie later laat Bach ons er weer uitklimmen. Hoe verhouden die twee zich tot elkaar? Daar laat hij ons over nadenken. De *Goldbergvariaties* bevatten levenslessen nu en later.”

Bach is als een ouder voor een kind, of God voor een gelovige

**Violiste
Diamanda La
Berge Dramm**